

Psycholog není masér duše

Cílem studia psychologie není tvorba odtažitých a chladných expertů, ale široce vzdělaných a rozumějících průvodců pro budoucí klienty, říká děkan Filozofické fakulty Univerzity Palackého a vedoucí katedry psychologie Vladimír Řehan. Fakulta je na to připravena.

Jaký má pocit člověk, který prožil velkou část svého života v praxi a najednou dostal za úkol řídit vzdělávání psychologů?

Vím, že otázka nebyla tak míněna, ale mohlo by to vypadat i tak, že za mnou do praxe někdo přišel a, jak bylo kdysi možné, pronesl: „Soudruhu, osvědčil jsi se, pověříme tě náročnějšími úkoly.“ Omlouvám se za úvodní odlehčení vážnosti našeho povídání i za lehkou rozvlácnost následujícího. Psychologii jsem studoval v Olomouci v době, kdy na katedře působila skvělá sestava vyučujících. Poměrně brzy jsem se zapojil do drobnějších výzkumů a ve vyšších ročnících jsem na katedře i pracoval na částečný úvazek. Po prvních praktických konfrontacích jsem nabyl dojmu, že se pro práci s klienty valně nehodím a že mým výhledem je výzkum a teorie. Jak se v životě sluší, osud zamíchal karty jinak.

Rok 1968 nás jako studenty nemohl minout a následná odměna vládnoucí strany spočívala v podmíněném vyloučení ze studia a samozřejmě v zákazu na katedře pokračovat. Po neocenitelné zkušenosti výkonu základní vojenské služby u modernější varianty PTP, respektive Letištního stavebního praporu, spočívající v intenzivním kontaktu se zcela jinou součástí společnosti, než jsou studenti či akademici, jsem začal shánět umístění. Sice s problémy – místní stranický výbor hlasoval v poměru 4 ku 3 pro přijetí, ale šťastně pro mne jsem byl přijat do Psychiatrické léčebny ve Šternberku. První odbornou pomoc a supervizi mi tehdy poskytla dr. Hana Široká, které jsem za to stále vděčný. Tak začala má klinická a následně i poradenská praxe, tehdy v manželské poradně v Olomouci. Nedokážu sice spolehlivě posoudit, zda jsem tuto praxi zvládal dobře, ale rád na oněch dvacet let vzpomínám.

Čím jste se zabýval kromě poradenské praxe?

Dominantou klinické práce se stalo protialkoholní oddělení a domnívám se, že se nám tehdy podařilo vytvořit funkční systém terapeutické komunity. Přiznávám se, že jsem se jako netanečník vždy těšil na abstinentské plesy, které jsme pořádali v rámci socioterapeutického klubu dvakrát ročně. Na ty totiž

Vladimír Řehan (1948)

V letech 1966–71 vystudoval jednooborovou psychologii na katedře psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Pracoval jako klinický psycholog v psychiatrické léčebně a v manželské poradně v Olomouci. Od roku 1994 vede katedru psychologie FF UP v Olomouci. V současné době je děkanem FF UP.

foto archiv V. Řehana

přijížděli „uzdravení“ absolventi léčby se svými partnery a jejich nově nabytá životní spokojenost byla onou potřebnou satisfakcí a pobídkou motivace v další práci. Na tyto plesy jsem jezdil i jako pracovník katedry psychologie FF UP v Olomouci a nebylo nepříjemné se setkat s bývalými pacienty při předávání diplomů za 20 i 25 let života neproblematizovaného alkoholem či drogami. Toto vzpomínání směřuje k vyústění. Když se mi po roce 1989 opět otevřela cesta na katedru, přišel jsem na ni v roce 1991 s relativně uceleným názorem, co je pro praktického psychologa užitečné či potřebné pro to, aby co nejlépe mohl sloužit svým klientům. Role vedoucího katedry, tedy toho, kdo řídí vzdělávání psychologů, mne potkala bohužel v souvislosti s vážným onemocněním skvělého člověka a tehdejšího vedoucího katedry, doc. Mohapla v roce 1994.

Rád bych se vrátil k vašim pocitům, s nimiž jste se ujímal katedry.

Pocity mám často smíšené, neboť v našich podmínkách se ještě dlouho nebude dařit uspokojení všech oprávněných požadavků studentů. Je to hodně spojeno s promyšleným útlumem oboru psychologie v minulém režimu, neboť generační propast mezi plejádou vynikajících, ale stárnoucích kapacit a mladými nástupci je příliš hluboká. Vysoké školy úrovní nabízených platů nejsou konkurenceschopné ➔

V našich podmínkách se ještě dlouho nebude dařit uspokojení všech oprávněných požadavků studentů. Je to hodně spojeno s promyšleným útlumem oboru psychologie v minulém režimu, neboť generační propast mezi plejádou vynikajících, ale stárnoucích kapacit a mladými nástupci je příliš hluboká.

➔ a nejnadějnější studenti či doktorandi dají přirozeně přednost lukrativnějšímu zaměstnání. V jisté smutné nadsázce by se dalo říci – poslední odcházející člen katedry zhasne a zamkne.

Souhlasíte se stesky některých studentů, kterým připadá studium psychologie příliš teoretické?

Nesouhlasím. Studium psychologie je především studiem oboru v jeho teoretickém zakotvení. Psychologie navíc není tvrdá věda, pracujeme s konstrukty a různými výkladovými modely. Již jen orientovat se ve spleti teorií základní a střední úrovně vyžaduje značné studijní úsilí. Absolvent studia není masér duše, ale přiměřeně fundovaný odborník v psychologii. Umím si teoreticky představit bakalářské studium zaměřené pouze na praktické dovednosti, ale co s tím? Absolvent by stejně vždy mohl vykonávat jen zadané úkony, které by musel někdo na bázi diagnostiky a přiměřené teoretické erudice stanovit.

Současný model studia, který by se velmi zhruba dal rozfázovat na první blok – seznámení se vztažnými zdroji a fundamenty od dějin filozofie po anatomii a fyziologii, druhý blok, který nabízí široké spektrum psychologických disciplin v jejich současném teoretickém chápání, a třetí blok, který se již výrazněji orientuje na praxi a prakticky uplatnitelné dovednosti, je prověřen dlouholetým hledáním optimální cesty ve vzdělávání psychologů. Mé zkušenosti z praxe to potvrzují a v čem mi pomáhají, je snaha vždy každý teoretický výklad dokumentovat praktickým uplatněním či vyústěním.

Zde je třeba rozlišovat – když přednáším sociální psychologii, vyžadují následně srozumitelnou orientaci studenta v příslušných teoriích i jejich aplikacích. Když spíše trénuji úvod do práce s klientem, jde mi o předávání mé autentické zkušenosti a srovnání se styly práce dalších klinických a poradenských školitelů.

Co považujete při vzdělávání budoucích psychologů za nejdůležitější?

Opravdu nevím, zda se dá jednoznačně odpovědět. Ale ptáte-li se na můj názor, je to schopnost vyučujících přesvědčit studenta o tom, že nikdy nebude se svým vzděláváním hotov, a proto musí být vždy otevřen získávání nových vědomostí a znalostí. To lze přirozeně pouze tehdy, když se podaří i výsostně teoretické otázky pokládat živě a se schopností přiblížit je v příkladech a prakticky. Sám si vzpomínám na svá studentská léta, kdy mne doc. Papica nadchl pro sociální psychologii, doc. Mohapl pro klinickou psychologii a podobně.

Druhým a neméně důležitým momentem je podíl vyučujících na formování lidskosti a empatie ve studentech. Možná to nyní zazní neskromně, ale olomoucká katedra se vždy vyznačovala kolegiálním a snad i kamarádkým vztahem vyučujících ke studentům. Pokoušíme se tuto tradici udržet. Cílem přece není tvorba odtažitých a chladných expertů, ale široce vzdělaných a rozumějících průvodců pro budoucí klienty.

Změní se nějak požadavky na vzdělávání psychologů s naším postupným přibližováním se k Evropské unii?

Nemyslím si, že se změny nějak zásadně. Pokud jsem informován, na řadě evropských univerzit se výuka psychologie zhruba kryje s naším pojetím. Znáám ale

například ve Francii univerzitu, kde se až do třetího ročníku veškeré ověřování znalostí realizuje jen formou písemných testů. Nedomnívám se, že toto je cesta, kterou je dobré následovat. Kontakt a vzájemná komunikace je podle mne nedílnou součástí utváření profilu absolventa. A slouží také zcela přirozeně pro obohacení a rozvíjení zkušeností vyučujícího. Doba se dosti razantně vyvíjí a s ní se mění i absolventi středních škol, jejich zájmy i zaměření. Bez autentického stálého kontaktu bychom nebyli za čas schopni studentům vůbec rozumět.

Jsou české katedry psychologie připraveny plnit požadavky, které na ně bude tato konfrontace klást?

Nežijeme ve vzduchoprázdnu, většina pracovníků kateder psychologie má velmi intenzivní a osobní kontakty s kolegy v Evropě i USA. Jsme tedy obstojně informováni o situaci na řadě obdobných pracovišť ve světě. Snažíme se průběžně vše dobré a přínosné uplatňovat na svých katedrách, pokud je to v našich silách. Studenti z Olomouce se díky Merillovu stipendiu a dalším stipendii dostávají na evropské a americké univerzity, kde absolvují jeden či dva semestry studia. Když s nimi po návratu diskutuji, dozvídám se většinou následující: Naše škola nám dala širší a hlubší znalosti, to, co neumíme, je týmová práce. Když jsme byli zařazeni do týmu řešícího zadaný problém, sloužili jsme jako zdroj informací a učili se, jak se s nimi společně pracuje.

Pokud bych toto shrnutí studentů měl promítnout do další koncepce, znamenalo by to snížit počet kontaktních výukových hodin a zvýšit počet zadávaných problémů pro samostatné týmové zpracování. Nám k tomu však prozatím chybějí neomezené informační zdroje, na které můžeme odkazovat.

Co si myslíte o projektu diplomu Europsychologa? Je dostatečně obecný k tomu, aby do něj mohlo být zahrnuto i studium na českých univerzitách?

Musím přiznat, že o tomto projektu nejsem zcela podrobně informován. Na schůzce vedoucích a pracovníků kateder psychologie v Česku, která se uskutečnila 11. ledna 2002 na FSS MU Brno, byl tomuto projektu věnován jeden bod. Doc. Čermák nás seznámil s brožurou EuroPsyT – A framework for education and training for Psychologists in Europe a byl také přítomným pověřen dalším jednáním s koordinátorkou, kterou je paní Ingrid Luntová z Velké Británie. Pokud bych se měl nyní pokusit v krátkosti shrnout názory své i dalších účastníků schůzky, dalo by se to vyjádřit následovně. Náš systém výuky více méně odpovídá dvěma základním stupňům požadavků – tedy stupni education a stupni training. To, co v projektu Europsychologa překračuje naši situaci, je požadavek na prakticky šestý kontrolovaný ročník studia, který by se realizoval již zcela v praxi pod supervizí zkušeného školitele a definitivní eurodiplom by se uděloval až po úspěšném absolvování této řízené praxe. To je samozřejmě tvrdý oříšek, neboť to bude vyžadovat vybudování systému kvalitních školících pracovišť.

Neumím si dost dobře představit, jak získáme dostatečné finanční zdroje z MŠMT. Jestliže je dosud finanční náročnost studia psychologie hodnocena koeficientem 1 – studium lékařství například koeficientem 2,8 – takže je neobyčejně náročným úkolem

Když se studenty po návratu z jejich stipendijních pobytů v zahraničí diskutuji, dozvídám se většinou následující: Naše škola nám dala širší a hlubší znalosti, to, co neumíme, je týmová práce. Když jsme byli zařazeni do týmu řešícího zadaný problém, sloužili jsme jako zdroj informací a učili se, jak se s nimi společně pracuje.

za poskytnutou dotaci studijní nároky vůbec zabezpečit, potom mi není jasné, jak získáme peníze na zaplacení školitelů a dalších odborníků v praxi pro absolventy, které považujeme z našeho pohledu za hotové. Bez přiměřené finanční odměny nebude žádný praktik ochotný se absolventovi intenzivně věnovat. Již v současné situaci mnohdy při zajišťování stáží, praxí a podobně spoléháme na kolegiální a přátelské pochopení psychologů v praxi, neboť případné finanční odměny jsou spíše symbolické.

Tím jsem vlastně odpověděl i na vaši druhou otázku. Kolegové z jiných kateder psychologie se stejně jako já projektu nijak nebrání, po upřesňujících informacích, které získá doc. Čermák, budeme o této otázce opět v září jednat na naší další schůzce.

Jak se s jeho požadavky budou vyrovnávat psychologové, kteří absolvovali studium psychologie za komunismu a jejichž vlastní studium je tak pravděpodobně hodně vzdálené od studia požadovaného tímto diplomem? Sám jste nakonec studiem za komunismu prošel. Jak se s požadavky mezinárodního diplomu budete vyrovnávat vy sám?

Musím znovu vyjádřit to, co jsem již uvedl. Za komunismu působilo buď přímo na katedrách psychologie nebo v kontaktu s nimi mnoho špičkových psychologů. Byli tam samozřejmě i lidé odborně jen průměrní. Vzhledem k tomu, že poslední absolventi „kontaminovaní“ komunistickým systémem výuky vyšli počátkem devadesátých let, měl každý z nich dost času, aby v praxi či teorii dokázal, zda jeho studium bylo adekvátní. Osobně se domnívám, že nelze mechanicky oddělit studující za komunismu a studující po sametové revoluci. Kritérium spíše spočívá v tom, co kdo dokázal a jak se kdo vyrovnal s požadavky svého uplatnění. Pokud někdo z bývalých absolventů zatouží po získání diplomu europsychologa, může snadno doložit, co u koho v minulosti absolvoval a čím navázal sám.

Pokud to bude v intencích kladených požadavků, které, pokud vím, nejsou ještě zcela jednoznačně vymezeny, bude podle mého soudu oprávněn tento diplom obdržet.

Ptáte-li se mne, nejsem si prozatím jist, zda ve svých téměř pětadesáti letech mám tuto aspiraci. Spíše bych potřeboval najít čas pro dopsání některých prací, které budou přínosné, a tedy funkční, nebo zapadnou. To pro mě bude významnější zpětná vazba než formální diplom.

Budete chystat v souvislosti se zaváděním tohoto diplomu i na vaší fakultě nějaké změny?

Předpokládám, že se na plánované schůzce vedoucích a pracovníků kateder psychologie, která se má uskutečnit v září v Praze, opět k tomuto tématu vrátíme. Možná budeme mít již více podkladů pro vlastní uvažování a rozhodování. Považuji za samozřejmé, že pokud se shodneme na účelných krocích, které by studium plně vyrovnaly s evropskými požadavky, budu se snažit je realizovat i v Olomouci. Jsme si vědomi toho, že Evropa se důsledněji propojuje a že tedy i své absolventy musíme připravit tak, aby byli plně konkurenceschopní v celé Evropě. Základem je samozřejmě jazyková výbava studentů. Osobně se však nedomnívám, že by to mělo vést k nějaké absolutní změně našich studijních plánů. Nabídka studijních disciplín je na všech katedrách dostatečně bohatá a flexibilní.

foto archiv V. Řehana

Blíže bych vám byl schopen odpovědět po zmíněné schůzce, neboť to nebude problém jedné či dvou kateder. Na svém posledním setkání jsme se vzájemně informovali o systému a náplni studia a shodli se na tom, že čtyři české katedry připravující odborné psychology se řídí stejnými principy. Je to také trochu výsledek jednání, která tehdejší vedoucí kateder vedli v rámci přípravných schůzek před založením Českomoravské psychologické společnosti v roce 1990. Již tehdy se dohodlo, že se budeme snažit vyrovnávat podmínky studia na jednotlivých fakultách.

Máte nějaké vzory na zahraničních univerzitách?

Pokud se týká potenciálních vzorů zahraničních univerzit, důležité bude, jak se ony samy „vejdou“ do požadavků na studium Europsychologa. Můžeme se všude poučit, ale i zahraničí se může v některých aspektech poučit u nás.

Jakub Hučín